

—
Верховний
Суд

Встановлення фактів народження або смерті особи в умовах воєнного стану або на тимчасово окупованій території України

Ігор Гулейков
суддя Касаційного цивільного суду у складі
Верховного суду

Міжнародне законодавство визначає, що кожна особа має право бути зареєстрованою, має право на посвідчення статусу особи (народження, смерть) та на громадянство.

Ці основоположні права закріплені в наступних документах:

- ❖ Загальна декларація прав людини 1948 року (статті 1, 15, 16);
- ❖ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року (статті 23, 24);
- ❖ Конвенція про права дитини 1989 року (стаття 7);
- ❖ Декларація прав дитини 1959 року (принцип 3);
- ❖ Резолюція Ради ООН з прав людини «Реєстрація народження та право кожної особи на визнання перед законом» 2012 року.

з/п	Регіони	Державна реєстрація народження за період з 21.02.2016 по 30.09.2020 рр.	
		Донецької області	Луганської області
1.	Вінницька	44	10
2.	Волинська	4	2
3.	Дніпропетровська	608	88
4.	Донецька	19004	477
5.	Житомирська	20	17
6.	Закарпатська	8	3
7.	Запорізька	651	60
8.	Івано-Франківська	6	0
9.	Київська	459	180
10.	Кіровоградська	37	8
11.	Луганська	183	8290
12.	Львівська	15	7
13.	Миколаївська	19	11
14.	Одеська	588	182
15.	Полтавська	92	50
16.	Рівненська	6	6
17.	Сумська	47	20
18.	Тернопільська	2	5
19.	Харківська	571	654
20.	Херсонська	50	23
21.	Хмельницька	13	10
22.	Черкаська	47	45
23.	Чернівецька	6	2
24.	Чернігівська	18	11
25.	м. Київ	1088	1046
	Всього	23586	11207

№	Регіони	Державна реєстрація смерті за період з 21.02.2016 по 30.09.2020 рр.	
		Донецької області	Луганської області
1.	Вінницька	171	81
2.	Волинська	25	20
3.	Дніпропетровська	2198	575
4.	Донецька	33859	2040
5.	Житомирська	87	84
6.	Закарпатська	38	22
7.	Запорізька	2328	241
8.	Івано-Франківська	32	17
9.	Київська	1043	743
10.	Кіровоградська	163	75
11.	Луганська	308	17799
12.	Львівська	87	57
13.	Миколаївська	127	93
14.	Одеська	545	431
15.	Полтавська	416	305
16.	Рівненська	28	22
17.	Сумська	191	235
18.	Тернопільська	17	12
19.	Харківська	1881	3250
20.	Херсонська	206	89
21.	Хмельницька	95	62
22.	Черкаська	213	86
23.	Чернівецька	16	7
24.	Чернігівська	118	112
25.	м. Київ	3473	1989
	Всього	47664	28447

Згідно з пунктом 5 частини другої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України встановлення фактів, що мають юридичне значення, здійснюється в порядку окремого провадження. Особливістю окремого провадження є те, що воно спрямоване на з'ясування необхідних фактів за відсутності правового спору.

Наприклад, чинний ЦПК України містить чотири процедури, наслідком якої є ухвалення судового рішення, на підставі якого органами ДРАЦСу може бути видано свідоцтво про смерть:

1. Встановлення факту смерті особи в певний час в разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті (п.8 ч.1 ст. 315 ЦПК України);

2. Встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою внаслідок нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (п.9 ч.1 ст. 315 ЦПК України);

3. Встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України або на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан (ст. 317 ЦПК України);

4. Визнання фізичної особи померлою (статті 305-309 ЦПК України).

Якщо заявник просить встановити факт народження/смерті у загальному порядку, визначеному законом для встановлення фактів, що мають юридичне значення (пункти 8, 9 ч.1 ст. 315 ЦПК України):

- ❖ такі справи підсудні суду за зареєстрованим місцем проживання (перебування) заявника (ст. 316 ЦПК);
- ❖ законодавець не обмежує коло заявників;
- ❖ не передбачено невідкладний розгляд справи;
- ❖ рішення виконується після набрання ним законної сили.

Особливий порядок передбачено ст. 317 ЦПК України для встановлення факту народження/смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства.

Законом України від 01 липня 2022 року № 2345-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях» (що набрав чинності 07 серпня 2022 року) було внесено зміни до статті 317 ЦПК України.

Зокрема вказаним законом:

- ❖ розширено дію статті 317 ЦПК України для надання можливості скористатися спрощеною процедурою встановлення фактів народження або смерті жителям інших територій, що охоплені війною;
- ❖ зазначено, що заява про встановлення факту народження/смерті особи на тимчасово окупованій території може бути подана до будь-якого суду за межами такої території України та розглядається невідкладно з моменту надходження відповідної заяви до суду.
- ❖ розширено дію статті 317 ЦПК України, щодо кола осіб, які можуть звернутися до суду із заявою про встановлення факту смерті особи

Особливість розгляду в порядку ст. 317 ЦПК:

- ❖ підсудність (заява подається до будь-якого місцевого суду України, незалежно від місця проживання);
- ❖ невідкладний розгляд;
- ❖ законодавець обмежив коло заявників:
  - щодо встановлення факту смерті, то це родичі померлого (їхні представники), інші заінтересовані особи;
  - щодо встановлення факту народження, то це батьки (їхні представники), члени сім'ї, опікуни, піклувальники, особа, яка утримує та виховує дитину, або іншими законними представниками дитини;
- ❖ рішення суду підлягає негайному виконанню, його оскарження не зупиняє виконання.

Постанова ВС від 29.01.2020 року у справі № 243/385/19ц (попередня редакція ст. 317 ЦПК)

Оскільки заявник не підтвердила, що вона є родичем або членом сім'ї особи факт смерті якої просить встановити, то суди попередніх інстанцій правильно виходили з того, що відповідно до абзацу другого частини першої статті 317 ЦПК України, заявник не має права на звернення до суду із відповідною заявою про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України.

Постанова ВС від 25.04.2019 року у справі № 265/6342/17 (попередня редакція ст. 317 ЦПК)

Обмеження права на звернення із заявою про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України лише колом родичів померлого або їхніми представниками встановлені з метою недопущення внесення до Державного реєстру актів цивільного стану громадян недостовірних відомостей за зверненнями сторонніх осіб. Тому у разі відсутності родинних зв'язків з померлою особою, заявник, для набуття права звернутися із відповідною заявою, повинен підтвердити у визначеному законом порядку факт проживання з померлою особою однією сім'єю, зокрема шляхом встановлення цього факту у судовому порядку.

Заявник не зобов'язаний подавати суду письмову відмову органів ДРАЦС у здійсненні реєстрації народження/смерті.

Постанова ВС від 27.09.2021 року у справі № 756/8168/21

Заява про встановлення факту смерті може бути подана до будь-якого суду України за межами тимчасово окупованої території, незалежно від місця проживання заявника (частина перша статті 317 ЦПК). При цьому положення статті 317 ЦПК України не вимагають від осіб, які звертаються із заявою до суду про встановлення відповідного факту, подання до суду письмової відмови органу реєстрації актів цивільного стану у здійсненні реєстрації таких фактів.

Додатково дивитись роз'яснення Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (лист від 22 квітня 2021 року № 985/0/208-21).

Доказами, що підтверджують факт народження/смерті особи в умовах воєнного стану або на тимчасово окупованій території України, можуть бути:

- пояснення заявників, свідків;
- письмові докази;
- речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи, висновки експертів;
- копії лікарського свідоцтва/довідки про народження/смерть
- наказ командира військової частини про виключення із особового складу;
- скріншоти особистого листування;
- дані, отримані з відкритих джерел чи соціальних мереж, які доводять факт ведення бойових дій у конкретній місцевості у певний час;
- акти про настання смерті (довільна форма, приклад акту, розробленого суддею ВС, розміщено на сайті; колективний акт про настання смерті).

Важливо!

З метою з'ясування обставин справи суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази (ч. 2 ст. 294 ЦПК України).

Використання в процесі доказування документів, виданих (посвідчених) на непідконтрольних територіях

Постанова ВС від 12.05.2021 року у справі № 220/1582/20

Встановлення факту народження або смерті особи має значення для реалізації майнових та особистих немайнових прав заявника, рішення суду в такій категорії справ повинне ґрунтуватися на дотриманні вимог процесуального закону щодо повного та всебічного з'ясування обставин справи на підставі всіх поданих особами, які беруть участь у справі, доказів у сукупності, у тому числі з урахуванням інформації яка міститься у документах, виданих органами та установами самопроголошених утворень, розташованими на окупованій території України.

Постанова ВС від 07.09.2022 року у справі № 759/5313/21

...Суд апеляційної інстанції, посилаючись на те, що надана заявником копія «свідчення о смерті» відповідно до положень статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» є недійсною та не створює правових наслідків і не може бути належним доказом при судовому розгляді, не дослідив всі докази, надані заявником, а саме довідку про причини смерті (форма № 106/у), яка видана відділом судмедекспертизи трупів республіканського бюро судово-медичної експертизи Донецької Народної Республіки, не надав належної оцінки доводам заявника, не врахував вік матері заявника та можливість надання заявником інших доказів на підтвердження факту смерті його матері...

Постанова ВС від 20 грудня 2018 року у справі № 707/1607/16-ц

Посилання заявника на застосування «намібійського винятку» не дає підстав для висновку, що факт смерті може підтверджуватися лише документами, виданими органами на непідконтрольній території України.

Заявник зобов'язаний надати суду також й інші докази, які не отримані від органів тимчасово окупованої території. Такими доказами можуть бути пояснення свідків, фототаблиці тощо.

Розгляд судових справ про встановлення факту смерті на тимчасово окупованій території України повинен відбуватися за загальними правилами здійснення цивільного судочинства з врахуванням окремих винятків, їй притаманних, а отже, кожна сторона повинна довести ті обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог.

Встановлення факту смерті військовослужбовця

Заяву про встановлення факту смерті мають право подавати родичі померлого або їх представник.

Заявники повинні додати до заяви:

- Документи, що підтверджують родинні зв'язки (свідоцтво про шлюб, свідоцтво про народження, рішення суду про встановлення факту проживання однією сім'єю, рішення суду про встановлення факту родинних відносин тощо).
- Документи, що підтверджують факт смерті (акт про настання смерті, сповіщення про смерть, письмові пояснення свідків тощо).

Факт загибелі на окупованій території чи в зоні ведення бойових дій також може бути підтверджений довідкою військової частини про загибель, випискою із наказу військової частини, актом про встановлення факту смерті, в якому обов'язково зазначається місце виконання бойового завдання та місце смерті, а також та іншими документами.

Важливо !

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях» від 01 липня 2022 року № 2345-IX внесено зміни до пункту 21 частини першої статті 5 Закону України "Про судовий збір», а саме викладено його в такій редакції:

«заявники - у справах за заявами про встановлення факту народження або смерті, поданих у зв'язку із воєнним станом, надзвичайним станом, збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру».

Верховний
Суд

Дякую за увагу!